



BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Grenzgänger
Festschrift zum 65. Geburtstag von Jurij Kusmenko*

Autor(in)/
author: Erika Sausverde

Kapitel/
chapter: »Lennart Kjellberg och Litauen«

In: Hornscheidt, Antje/Kotcheva, Kristina/Milosch, Tomas/Rießler,
Michael (Hg.): *Grenzgänger. Festschrift zum 65. Geburtstag von
Jurij Kusmenko*. Berlin: Nordeuropa-Institut, 1. Auflage, 2006

ISBN: 3-932406-24-9
978-3-932406-24-9

Reihe/
series: Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 9

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 275–279

Feste URL: [<http://edoc.hu-berlin.de/...>]

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin sowie die Autoren

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and the authors

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

ERIKA SAUSVERDE:
Lennart Kjellberg och Litauen

I maj 1990, strax efter järnridåns fall, när världen öppnades och det blev möjligt att flytta sig i olika riktningar, vistades jag i Uppsala och bekantade mig med Carolina Redivivas klenoder. Bibliotekarien som visade mig runt där berättade bl.a. att deras före detta förste bibliotekarie hade arbetat i Litauen före andra världskriget. »Berätta om honom«, bad jag, både förvånad och nyfiken. Bibliotekarien började berätta och sa plötsigt: »Förresten, titta – där står han.« Nu är det svårt att förstå, men 1990 såg ett sådant sammanträffande ut som något helt omöjligt – en träff med det gamla fria Litauen som senare försvann under den sovjetiska pressen. Så blev jag bekant med Lennart Kjellberg (1913–2004) – en känd slavist och en underbar människa.

1939 erbjöds han, den då unge fil. mag. i litteraturhistoria, engelska och nordiska språk, att bli lektor i svenska vid universitetet i Kaunas, då huvudstad i Litauen. Dit hade Vilnius gamla universitet flyttats, för Vilnius hade under mellankrigstiden kommit att ligga i Polen. Så började Kjellberg under hösten 1939 arbeta i Kaunas och senare, när litauerna återtog Vilnius, också i den gamla huvudstaden. Våren 1940 blev han inkallad och lämnade Litauen före den ryska ockupationen. Den litauiska perioden blev alltså inte så lång, men han lärde sig lite litauiska och även lite jiddisch – ett stort språk i den tidens Litauen – och han bar på en kärlek till Litauen, dess litteratur och historia genom hela sitt liv. »Den finaste akademiska miljön jag vet är universitetshuset i Vilnius«, – säger han i en intervju i Dagens Nyheter 53 år senare.

1948 började han arbeta på Carolina och disputerade så småningom på en rysk 1700-talspredikant, Gedeon Krinovskij.¹ Men hans huvudspråk var polska. Hans insats i översättning av polsk litteratur är stor – framförallt ska här nämnas översättningen av den polske nationalskaldens Adam Mickiewicz stora versepos »Herr Tadeusz eller sista fejden i Litauen«² samt antologin »Polsk poesi från tre sekel«. Kjellberg är känd inte bara som översättare eller som förvärvare av den slaviska samlingen på

¹ Kjellbergs doktorsavhandling »La langue de Gedeon Krinovskij. Prédicateur russe du 18:e siècle« från 1959 är fortfarande aktuell och visar hans stora kunskaper om ryskt 1700-tal.

² 1992 fick Kjellberg bl.a. för detta den polska PEN-klubbens översättarpris.

Carolina. Hans bok »Den klassiska romanens Ryssland«, som kommit ut i flera upplagor har blivit en handbok för alla nordiska slavister. Hans bibliografi omfattar över 100 titlar. År 1984 erhöll han en professorstitel.

Som sagt glömde han aldrig Litauen – 1991 utkom hans översättning på lysande hexameter av den litauiske nationalskaldens Kristijonas Donelaitis epos »Metai« (»Årstider«). Så nu kan även svenskar ha nöjet att läsa detta klassiska litauiska verk, så nära varje litauers hjärta:

Nu har solen gått upp igen och väckt hela världen.
Leende slår den i spillror vad vinterkylan har skapat;
Allt vad frosten byggt upp har snart försvunnit med isen,
Och den våta, smältande snön försvinner i intet...

Medan Kjellberg bodde i Litauen skrev han talrika brev till sin fästmö Ann-Mari Stridbeck. Här följer ett av hans brev som ger en fascinerande bild över Litauen som det var då.³

Kaunas den 9 nov. 1939

Ann-Mari!

Igår var jag, som Du vet av vykortet jag skickade, i Vilnius med herr S.⁴, som är stor litauisk patriot och stor polskätare – det senare förresten inte så märkvärdigt, eftersom han har fått stå ut med en hel del efter den polska ockupationen av Vilnius. Han är född i stan och har gått i skola där, och nu skall han användas vid ordnandet av den nya förvaltningen.

Vi gav oss iväg med ett tidigt tåg, 5.45. På andra sidan den gamla gränsen, som fortfarande till en viss utsträckning är spärrad, klev det på bönder, som talade polska och snart var invecklade i en livlig diskussion om valutan. Lietuvos Bankas växlar polsk valuta till litauisk efter kursen 1 zloty = 50 cent, men man får bara växla till sig begränsade summor och man måste samtidigt visa sitt pass, som avstämplas. Detta har naturligtvis medfört, att alla slags privata transaktioner florerar och att man prövar på alla tänkbara smygvägar. För några dagar sen stod det långa köer utanför postkontoren för att köpa frimärken, vilka man kunde betala med zloty. För att sätta stopp för detta infördes bestämmelsen, att frimärken inte längre fick försälas lösa; i stället skulle posttjänstemännen själva vid försäljningen klistra dem på försändelserna.

Vid stationerna i det förra polska området ser man fortfarande järnvägstjänstemän i polska uniformer med fyrkantiga mösskullar, men de är förstärkta med ytterst eleganta och ståtliga litauiska gendarmer i blågrå uniformer med illgröna kragar och med grågröna litauiska bassar, som med ansvarsmedveten uppsyn står på post vid utgångarna.

3 Kjellberg gav mig kopior av sina brev 1990 med tillåtelse att publicera dem. Det gjorde jag i tidskriften »Kultūros barai« (1994:12) där två av hans brev publicerades översatta till litauiska.

4 Sabalis – banktjänsteman, styrelseledamot i litauisk-svenska föreningen.

Klockan 8 var vi i Vilnius, och det första vi såg, när vi steg ut från stationen var en lång livsmedelskö. Det är Maistas och Pienocentras och Lietūkis, som har hand om distribueringen, och vi såg på flera ställen lastbilar, som kom körande med nya förråd. Livsmedlen får köpas mot kort. Bröd går det nu att få utan svårighet, men för att få kött och mjölk och dylikt måste man fortfarande stå i kö. Överallt på gatorna såg man dessa långa, ringlande köer; utlämningsställen är ännu så länge för fåtaliga, men man öppnar ständigt nya. Här och var skrattade och skämtade man under väntetiden, men i allmänhet såg folk inte uppsluppna ut utan trötta och slutna. Man trängdes naturligtvis vid dörarna, där polis och militär stod posterade, men på det hela taget gick det lugnt till. Nu fanns det ju i alla fall mat, även om man fick vänta för att få den. Vid bankerna stod det också långa köer av folk, som ville växla pengar.

Vi gick ner från stationen och kom efter en stund till ett valv, som leder genom en rest av den gamle stadsmuren. Därovanför satt Litauens riddare med svärdet och den korsprydda skölden; det var inget nytillkommet vapen. Polackerna hade av antikvariska skäl skonat det, men inunder hade de satt upp sin örn, och den kommer väl snart att försvinna. På andra sidan valvet vidtar en kort gata, och den gatan är en kyrka. Man tar av sig hatten, när man går där, och på gatan står eller knäböjer folk, vända mot kapellet ovanför valvet, där Litauens ryktbaraste madonnabild finns.⁵ På polska kallas kapellet Ostra Brama; vad det heter på litauiska har jag glömt. Det pågick f.ö. just en mässa då vi kom; vi steg in och såg och hörde en del av den från trappuppgången.

Det finns 40 kyrkor i Vilnius, katedralen i nyklassisk stil (något liknande Madeleinekyrkan), men de flesta i barock. Interiörerna är underbart praktfulla och fyllda av dyrbarheter i silver och guld. Men i en enkel kättares ögon verkar utsmyckningen ofta litet för blandad.

På gatorna såg vi överallt militär – bassar av hemtrevlig rustik typ, som stod på post eller stövlade omkring på gatorna – och polis – i blå och röda uniformer, beväpnade med gevär och med betydligt strongare uppsyn – och milismän – litauiska Vilniusbor med gul-grön-röda ärmbindlar. Några sovjet-soldater såg vi också, men de satt i lastbilar. De enda övriga minnen från den ryska ockupationen, som en främling kunde se – det finns säkert andra och viktigare – var några till hälften nedrivna nummer av »Vilenskoje Pravda« med Stalins och Molotovs porträtt – tryckt på vitryska, enligt vad S. sa mig – som satt här och där på husväggen och skylten »Ресторан« (»Restoran«), som med mycket färsk målning hängde framför några restauranger. På många fönster satt ännu pappersremsorna kvar, som man hade klistrat upp till skydd mot explosioner.

S. träffade oupphörligt bekanta. Rätt var det var stötte vi på en liten rund, livlig präst, som S. omedelbart föll i armarna på och pussade. Prästen hade varit som en fader för honom, fick jag sedan veta, på vad sätt fick jag aldrig klart för mig. Gubben var kyrkoherde i en församling på andra sidan den nuvarande rysk-litauiska gränsen, och han hade nyligen flytt över till den litauiska sidan. Han berättade, att sovjettrupperna höll på att bli demoraliserade och vacklade i sin kommunistiska tro, när de kom i närmare beröring med de kapitalistiska staterna.

5 »Är det inte den som nämns i invokationen till »Pan Tadeusz«? Se efter, om du har boken kvar!» (Författarens anmärkning i brevet.)

Vi gick förbi ytterliggare ett dussin barockkyrkor ungefär och kom ner i ghettot. Nu först begrep jag vad verklig smuts är. S. fick tag på en långskäggig, rentvättad, mycket älskvärd rabbin, som visade oss den äldsta synagogen i Vilnius – de äldsta delarna enligt rabbinen 500 år gamla. Man öppnade till och med skåpet bakom rabbinens plats med de heliga bokrullarna under förklaringen: »Wir Juden zeigen der ganzen Welt unsre heigsten [sic!] Dingen. Wir haben nichts zu verstecken.« Han visade också på kantorns plats vid gudtjänsten. Den är nedsänkt en smula i golvet, enligt psalmisternas ord: »Ur djupen ropar jag till dig, Herre«.

I judekvarteren i Vilnius upplever man något av den verkliga judendomen. Kaunas har bara en blek avbild.

Staden i övrigt – det här blir allt ett ganska odisponerat brev, kära Ann-Mari – verkar avgjort mer storstad än Kaunas, men det är en gammaldags storstad. Man ser få moderna hus. De större boningshusen är åtti-, nittitalshus – åtminstone till typen, med snirklade putsfasader. Stan har många parker, och den ligger som Kaunas omgiven av höjder. På en av höjderna står ruinerna av Gediminas-borgen (G. var en av litauernas gamla hedniska storfurstar och stadens grundläggare) och på den andra tre höga stenkor, på den plats, där de första missionärerna i Litauen avlivades.

S. skulle besöka herr Juška, docent i astronomi, chef för statsteatern, ordförande i litauisk-svenska föreningen och f.n. undervisningsdepartementets utskickade i Vilnius. Jag hade hälsningar till honom från Curman, Schück och Knös,⁶ och tänkte, att jag skulle begagna tillfället att göra en visit hos honom, även fast jag förstod, att han hade mycket att göra. Han visade sig ha tid med mig. Det är en mycket fin och älskvärd man, och vi pratade en liten stund. Han sa – nu kommer bomben i det här brevet – att med stor sannolikhet skulle humanistiska fakulteten flytta till Vilnius redan på nyåret. Saken skulle avgöras inom de närmaste dagarna. På min undran, om det inte var svårt att skaffa bra våningar i Vilnius svarade han, att det fanns gott om sådana, visserligen inte moderna, »aber gross und schön«. – »Aber von einer grossen Wohnung habe ich ja doch gar kein Gebrauch!« [sic!] – »Da müssen Sie sich nur eine grosse Familie schaffen.« Jaha, så ligger det till.

Vi fick vänta länge, innan vi slapp in hos Juška; vi hann bli hungriga under tiden, och vi gick därför och åt – på stans finaste restaurang, Hotel St. George. Med Metropolis hade detta ställe elegansens schabbighet gemensam, men här tillkom också något nytt – genuin smutsighet. Du skulle ha sett kyparens krage och naglar! S. försäkrade mig, att det var likadant under restaurangens glansdagar före kriget (det nuvarande) och skylldes på den polska nationalkaraktären. Vi fick barščiai (rödbetssoppa, en mycket vanlig rätt här nere) och något slags kokt får, te med en rulltårtsbit (kaffe fanns inte att få) och öl (brännvin fanns inte). Det hela kostade med drinks 4:70 lit, vilket ju inte är mycket för att vara på en lyxrestaurang under livsmedelsbrist.

6 Curman – riksantikvarie, Schück – historiker, Knös – sekreterare i kommunens utbildningsutskott.

Efter middan tog vi oss en promenad upp till Gediminas-borgen, som f.ö. polackerna har grävt fram och restaurerat på ett mycket förtjänstfullt sätt. Där vajade nu den litauiska fanan. S. kom i samspråk med några damer från Panevėžys, och de häpnade inför upplysningen, att det i Vilnius fanns »keturiasdešimt bažnyčių«. ⁷

På gatan stötte vi sedan plötsligt på före legationssekreteraren i Stockholm, Trimakas, som jag också hade hälsningar till. Han talar svenska utmärkt.

På kvällen skulle S. ut och söka reda på en man, som han måste träffa, och jag satte mig att vänta i St. Georges vestibul. Det drog ganska långt ut på tiden, men jag hade med mig en Penguin-thriller, som Sandberg⁸ hade lämnat efter sig, och förresten var det roligt att titta på folket, som kom och gick. Portiern fick flera gånger springa upp och köra ut tidningspojkar, som trängde sig in. Tidningspojkar i Vilnius är förresten mycket högljuddare än sina kollegor i Kaunas, och mycket efterhängsnare. Dessutom kunde t.o.m. jag märka, att litauiskan var litet ovan i deras mun, den kom mer explosivt än i Kaunas-pojkar, utdragna sjungande: »Lie_tuvosAidasŽiniosAmžiusVilniaus-Ba_lsas!«

S. måste stanna kvar till nästa dag, men han följde mig till stationen. Färden gick i droska med gummihjul under ett vilt hojtande från vår skäggige kusk. Klockan nio gick mitt tåg, och efter den tiden fick man inte utan särskilt tillstånd vistas utomhus i Vilnius.

Kaunas förefaller ännu fridfullare och prydligare än vanligt, när man kommer från Vilnius.

Ja, det här var bara mina flyktiga intryck. Det är ju en mängd av problem i samband med Vilnius, och det är väl ännu inte på långt när klart hur det ska bli. Det är en, även efter litauiska förhållanden fattig trakt, och en försummad trakt, som Litauen nu har fått, och det kommer att kosta mycket pengar och mycket arbete att arbeta upp den. Och vad som framför allt fordras är naturligtvis fredliga, stabiliserade förhållanden.

Förlåt, kära Ann-Mari, om jag har ramlat in i guidetagen!

Din Lennart

P.S. Vill Du ha torgpriserna för i tisdags? De stod i Lietuvos Aidas. Här är ett urval: Första klassens landssmör 3:30–3:50 lit pr kg, andra klassens 3:00–3:20 lit, rågröd 0:25–0:30 lit pr kilo, vitt bröd 0:70–0:90 lit pr kg, första klassens ägg 1:30–1:40 lit för ti0, andra klassens upp till 1:25 lit, fläsk upp till 2 lit pr kg, korv 1:80–2:50 lit pr kg, äpplen 0:40–0:50 pr kg, kálhuvuden 0:10–0:15 lit, potatis 3:25–3:50 lit pr centner (hur mycket det nu kan vara) och morötter 0:20 lit pr kg. Om det är dyrt eller billigt har jag ingen aning!

Skriv! Vad som helst.

⁷ »Fyrtio kyrkor«.

⁸ Per Sandberg arbetade som svensk lektor i Kaunas före Kjellberg.